

1883: XXX. T. CZ.

A

KÖZÉPISKOLÁKRÓL

ÉS AZOK

TANÁRAINAK KÉPESÍTÉSÉRŐL.

*Prezentálva 1883. V. 23. Kézikönyvre az országgyűlési
törvénygyűlésben 1883. V. 27.*

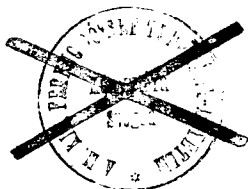
Jegyzetekkel és magyarázatokkal.

BUDAPEST, 1883.

LAMPEL RÓBERT KÖNYVKIADÁSA.

(WODIANER F.)

20212

Történelmi bevezetés s alapelvek.

Az elemi s az egyetemi, akadémiai felsőbb oktatás közepette, a középiskolai tanítás, mely a gymnasiumokban s reáliskolákban összpontosul, a társadalmi fejlődés egyik legfőbb tényezőjeül szolgál, s mint ilyen minden államban kiváló fontossággal bír.

Az eszközli általában, hogy a műveltség, a szellemi fejlettség emeltessék s terjesztessék, lehetővé tevén, hogy ez minden osztályra kiárasztathassék, s ne maradjon a tanítatás anyagi eszközeiről bővebben rendelkezhető vagyonos osztályok kiváltságos tulajdona.

E célra különösen abban rejlik a középiskolák nagy jelentősége, hogy itt képződnek azon szakférfiak, kik az elemi iskolákban a tanítást kezelik, tehát oly hivatást teljesítenek, mely az állam jólétének,

hatalmának legelső alapjául s biztosítékául szolgál.

Míg másrészt azokban szereztetik meg az előkészítés arra, hogy az átmenetel a felsőbb — az egyetemi — tanításra lehetővé tétessék; azon szellemi képzettség, mely nélkül a szellemi műveltség, tökéletes szellemi képzettség forrása, mely épen úgy szükséges a tudományok művelésére s emelésére, mint az állam gyakorlati szükségleteinek kielégítésére — meg nem nyilhat.

Ez az oka, miért a középiskolai tanítás tökéletesbitésére minden államban kiváló gond fordított; s minden törvényhozás nagy buzgalommal s lelkiismeretességgel foglalkozott ezen iskolák rendszerének szabályozásával.

Hazánkban sem kerülte el ezen nagy társadalmi jelentőségű ügy, akár törvényhozóink, akár kormányaink s államférfiaink figyelmét.

Már a múlt század végén foglalkozott azzal országgyűléseink egyike — kimondván, hogy a tanítási rend középiskoláinkban megállapítandó s életbeléptetendő.

Ezen nemes feladat azonban csak anyyiban elégítettett ki, hogy néhány év mulva a felsőbb kormányhatóság adott ki

„ratio educationis“ czim alatt közoktatási szabályzatot, mely azonban csak a királyi s katholikus felekezeti iskolákra terjedt ki, mind a mellett a középiskolai tanítás javítására nem kevésbé hasznos előlépésül szolgált — ezen század elejének szükségéhez képest.

E téren 1847 előtt további lépések nem történtek, daczára annak, hogy Nyugot-Európában ezen félszázad alatt a tudomány s ezzel a tanítási ügy is roppant emelkedést nyert; újabb és számos szellemi szükségletek merültek fel; a reform szüksége tehát nagy mérvben nyilvánult.

1850—1860. évi időszakban a nemzet kezei meg voltak kötve, a nemzeti tevékenység zsibbasztva, illetve megszüntetve volt.

Csak az alkotmány 1867. ki visszaállítása után jöhettek ismét a nemzeti erők életre s mozgásba. És ez kiterjedt mindjárt a középiskolai tanítás ügyére is.

Boldogult báró Eötvös Józsefnek, újabb korban első cultusministerünknek, ki oly rendkívüli érdeklődéssel viseltetett minden iránt, mi a tudomány, nevelés, s a nemzet szellemi művelődésének érdekeit érintette s előmozdította, — legelső gondolatai közé tartozott, a korunk igényeitől már

oly messze elmaradt középiskolai rendszerünket az előhaladottabb kor színvonalára emelni.

És ennek kifolyásaul csakhamar törvényjavaslatot készített s terjesztett a középiskolai oktatásról, — mely az egyöntetűsége, a nemzeti állam felsőbbségére volt alapítva — és a kivitelben szinte a gymnasiumok s reáliskolák egymástóli elkülönítésére fektetve.

A képviselőház ezen igen helyes irányú s nagy szükségét képező javaslatot tárgyalás alá sem vehette. — Az arra vonatkozó reform eszmék társadalmunkban még akkor sokkal kezdetlegesebb érlelődésben is voltak, semhogy az azokra fektetett tanítási terv létesíthetett volna.

Trefort Ágoston, Eötvös jeles utódja, jelenlegi közoktatási ministerünk, szinte annak nyomdokait követve, legelső feladatai közé sorolta középiskolai tanításunk reformját.

E célra már tiz év előtt terjesztett törvényjavaslatot — az Eötvös-féle terv lényeges átalakításával — az országgyűlés elébe.

A képviselőház bizottságai azt le is tárgyalták s némileg új szövegezéssel a ház elébe terjesztették. Itt azonban már fel nem

vétethetett, mert az 1872–75 évi országgyűlés csakhamar befejezését találta.

Az 1875. évi országgyűlésre cultusministerünk újabb — módosított törvényjavaslatot adott be — ennek tárgyalása azonban a tanügyi bizottságban sem fejeztetvén be — a képviselőház elébe nem is jöhetett.

Az 1878. évi országgyűlésre némi módosításokkal ismét beterjesztette törvényjavaslatát; mely le is tárgyalatott a tanügyi bizottságban, s több rendbeli változtatásokkal, melyeket a minister is elfogadott, a képviselőháznak bemutatott, de ismét a nélkül, hogy a tisztelt ház azt érdemleges tárgyalás alá vehette volna.

Végre az 1881/3-ki országgyűlésen — annyi küzdelmek s változások után — sikerre lett vezetve. A képviselőház tárgyalás alá vette s hosszas, sokszor szenvedélyes viták után, melyekben a protestantismus s nemzetiségek támadásai legkiválóbb helyet foglaltak el, a ministeri javaslatot változtatásokkal elfogadta, mihez — egy pár szakasz kivételével, melyek azután a képviselőház hozzájárulását is megnyerték — a főrendek háza is csatlakozván, az most már törvényerőre emeltetett.

Ezen több mint egy évtizedre terjedő

tárgyalási hosszadalmasság okai nemcsak abban találhatók fel, mit már fentebb említettünk, miszerint a tanügyre vonatkozó, az európai művelődés által igényelt reform eszmék még nagyon is újak, meg nem érlelték voltak, azok a műveltebb osztálybelieket, kik közül jönnek elő a parlament tagjai — jóformán meglepték s készületlenül találták, hanem, és pedig nagy részben abban keresendők, hogy azon testületek és személyek, melyek befolyása s rendelkezése alá tartoznak a középiskolák, ide nem értve magát az államot, igen különböző jogi természettel s jelleggel bírnak, — különböző jogokkal s kötelezettségekkel; és hogy számos középiskolánál még azt sem lehet bizton meghatározni, vajjon azok állami vagy nem állami jelleggel bírnak-e.

Ily helyzetben az ellentétes érdekeket az állam s particularismus érdekeit kiegyenlíteni s összhangzásba hozni, — s azokra az állam tanügyi rendelkezéseit és szabályait alkalmazni — a legnehezebb feladatok egyikét képezte.

Hogy ez mily nehézségekkel járt, abból is kitűnik, hogy a tényeknek megfelelőleg csak azon megkülönböztetés vehető biztosnak, mikép némely középiskolák az

állam közvetlen vezetése alatt állanak, mások pedig az alá nem tartoznak.

De már az sem világos, az sem állapítható meg biztosan, hogy az állami vezetés alatti iskolák mind államiak-e? és meg sem határozható mindaddig, míg a katolikus tanulmányi alapot képező javak s alapítványok jogi természete ki nem fog derítettetni, s azoknak hová — az államhoz vagy a katolikus hitfelekezethez való tartozósága meg nem fog jogi biztossággal határoztatni.

Az állam közvetlen vezetése alatt álló középiskolák jelenleg háromfélék, t. i. az állami költségvetésből fentartottak, melyeknek állami természete kérdésbe nem jöhet: továbbá az ő Felsége a király kegyurasága alá tartozó, de a vallás- és közoktatásügyi minister kezelése alatt álló tanulmányi alapból fentartott iskolák, gymnasiumok és jogakademiák, melyek királyiaknak neveztetnek ugyan, de tényleg katolikus jellegűek s így határozottan államiaknak nem tekinthetők; végre a szerzetesek iskolái, melyek különféle alapítványokból, részben királyi adományokból is tartatnak fenn, melyek az u. n. királyi gymnasiumoktól lényegesen különböznek.

Azon középiskolák, melyek nem állanak az állam vezetése alatt, szinte különbözök.

Vannak, melyeket a törvényhatóságok, községek s más társulatok tartanak fenn; vannak magánosoknak is középiskoláik; némelyek a katolikus főpapok által alapítottak. Mindezek közt kiváló helyet foglalnak el a hitfelekezetek iskolái, — különösen pedig a protestans tanintézetek.

Utóbbiak kiválnak különösen önkormányzati jogosultságuknál fogva, melyet részükre magok a törvények biztosítottak. Az 1790. évi 26. t. cz. az főleg, mely a protestansokat középiskoláikra nézve is nagy jelentőségű jogokkal ruházta fel, melyek minden más befolyás kizárásával azoknak önállást és függetlenséget biztosítottak.

A tanügy rendezésénél ezen önkormányzati jogosultságot össze kellett egyeztetni az állam főfelügyeleti jogával, melyet az 1790. évi törvényhozás is fentartott, de a melynek érvényesítése magának az államnak eszméjéből, az államiságból is szükségkép következtetendő.

Másrészt a hason önkormányzattal s önállással nem bíró egyéb középiskolákra az állam befolyását a mai kor szellemének megfelelőleg, nem lehetett oly mérvben al-

kalmazni, hogy azokban a szabadság elve megsemmisíttessék, az önrendelkezési jog egészen kizárattassék.

Ezen különböző kiindulási pontok, s különböző tényleges állapotok képezték a jelen törvény történelmi kifejlődésének s alakulásának főbb mozzanatait s nehézségeit.

Hogy ezen nehézségek eltávolítása, a különböző érdekek kiegyenlítése jelen törvényhozásunknak mily szerencsésen sikerült — kitűnik már azon irányelvekből, melyekre a középiskolai törvény van fektetve, s melyeket következőkben ismertetünk meg.

Jelen törvény alapelvei, irányeszméi közül különösen kitűnnek a következők:

I. Az állami szempont, az államiság s ennek kifolyása a magyar nemzeti cultura eszméjének érvényesítése képezi jelen törvény főjellegét — de kapcsolatosan az egyéni és testületi szabadság elvével.

Az államiság ezen eszméjével, mely lényegileg az állam főfelügyeleti jogának gyakorlatában nyilvánul — elvettetett a sokak által dédelgetett cosmopolitismus

irányzata, mely az állam minden befolyása nélkül szabadon hagyva a magán erőket s tevékenységet, — az így magokra hagyott magán erők küzdelmében az erősebbnek íteltetnék oda a jog, s így országunk folytonos harcok színhelyévé tétetnék, valószínűen azon eredménnyel, hogy az mint nemzeti tényező megsemmisülne. Mert a tanügy terén, az állam minden befolyását nélkülöző közönyösség — melyben rejlik a cosmopolitismus lényege — nem lenne egyéb, mint a közoktatást kiszolgáltatni oly idegen elemeknek, melyek céljuk teljes tudatában s be nem vallható érdekek szolgálatában küzdenek s magát a magyar államot veszélyeztetnék.

Az állami szempont Magyarországon — legéletbevágóbb érdekünkben — a tanintézetekre nézve is teljes jogosultsággal s nagy fontossággal bír.

A magyar állam nem lehet közönyös azon küldetése iránt, melynek terhe, a közművelődést illetőleg, vállaira nehezedik, valamint az iránt sem: vajjon ezen közművelődés cosmopolitikus, tehát esetleg nemzetellenes irányban vezetetik-e, — vagy pedig felkarolván a tudományok összességét, felemelkedvén a legelőhaladottabb nemzetek művelődésének magaslatára, as-

similatióra törekszik-e oly módon, hogy ezen művelődési közkinccset individualisálván, azt magyar szellemmel, mintegy zománczczal bevonja; azaz hogy valódi magyar culturát teremt-e?

Ennek érdekében a magyar államnak a szellemi életben biztosítékokkal kell bírnia a behurczolt idegen elméletek elterjedése, az ellenséges szellemi behatások ellen.

Ennek folytán a cultura eszméje, mely nemzeti kell hogy legyen, nem pusztán szellemi, közművelődési cél, — nem csupán eszköz arra, hogy a magyar nemzet a szellemi életben a nyugot-európai nemzetekkel versenyezessen: hanem biztosítéka a nemzeti erőnek, a magyar állam, mint ilyen fenállásának.

Midőn azonban az állami eszme való-
sítása életszükségletet képez, — nem vonható kétségbe az sem, hogy a tanügy terén a magánosok és testületek szabadságának s tevékenységének fentartása is nagy szükségletet képez.

Szükséglet képez ez s teljesen jogosultnak tekintendő hazánk sajátságos viszonyai következtében.

Az autonom egyházak — katolikus s protestansok — hazánkban, mint maga a minister bevallá, a legtekintélyesb is-

kolatartó testületek. Az egyház földéről hajtott ki eredetileg is az iskola s e hagyományos kapcsolat ma is nagy mérvben fenáll. Különösen a katolikus egyház volt az első iskola teremtő, egyidejűleg a kereszténység behozatalával; és mióta csak fenáll a protestáns egyház, mindig főszínt helyezett iskoláira. A népoktatás még ma is túlnyomólag a felekezetek kezeiben van; s a középiskolai oktatás szinte nagyrészt felekezeti jelleggel bír. Ezek mellett a tisztán állami gymnasiumok elenyészően csekély számot képeznek; különben csak a reáliskolák bírnak állami s felekezet nélküli jelleggel.

A középtanodák fennállása s virágzóvá tétele tehát, majdnem kivétel nélkül a felekezetek buzgalmánának s áldozatkészségének tulajdonítandó. Nem az állami erő, hanem a katolikus s protestáns alapítványok voltak annak forrásai. — Felhalmoztak a felekezetek az iskolák alapítására annyi áldozatot, mennyit más országokban az állam fel nem mutathat; azok teremtették a közoktatást, a milyennek azt ma látjuk.

Ezek alapján a felekezeti középiskoláknak hagyományos jogaikkal való fentartása a legjogosultabb kívánalmak közé

tartozott: és pedig nemcsak azért, mivel az iskola fentartás terheit, melyek különben az állam vállaira nehezednének, legnagyobbbrészt ők viselik, hanem az okból is, mert ha valahol, úgy a közoktatás terén, igen üdvös a verseny, az egyes irányok egyéni fejlődése, a decentralisatio.

Ez kielégítő indokolása annak, hogy a jelen törvényben az állam eszméje, az állami befolyás szoros kapcsolatba hozott az egyénisáttal a testületi szabadság elvével, melyet a hitfelekezetek, szerzetesek, s más személyek képviselnek hazánkban.

Ezen két elv összeolvasztása, egymással kiegyenlítése keresztül huzódik a törvény minden intézkedésein.

Az állam főfelügyeleti joga elkerülhetlen szükségű úgy a felekezeti, mint más tanintézetek tekintetében; mert az szükségképi kifolyása az állam eszméje, a magyar államiság valósításának s biztosításának.

Ezen főfelügyeleti jog igazolására elegendő már azon tény is, mikép ujabb időkben némely felekezeti iskolákban államellenes üzelmek, bűnös hazafiatlan törekvések jöttek napfényre, — miért azokat bezáratni, javaikat lefoglalni kellett.

Ezen joga a kormánynak szükségszerűleg jövőre is megtartatott, — de a felekezetek jogköre itt is kiméltetett, a mennyiben az csak akkor vehető alkalmazásba, miután a veszélyes bajok orvoslása az illetékes felekezeti főhatóság útján nem volt orvosolható, — és akkor is csak rendes vizsgálat megejtése után. A bezárt iskola vagyona pedig a felekezeti főhatóság kezelése alatt marad, s az rendelkezik is fellette, ha a bezáratás végleges lenne.

A felügyelet szükségessé teszi az iskoláknak a kormány közegei általi meglátogatását, — ez alól nem szabad kivonni semmiféle iskolát; e jog is azonban összhangzásba hozatik a felekezetek, testületek jogaival, mert az pusztán az állapotok szemlélésére szorítkozik, de rendelkezési joggal nincsen összekötve.

A tanügy legfontosb intézménye: a tanár képesítés tekintetében az államnak fentartatott azon jog, hogy a tanári oklevelet kiállíthassa, mely nélkül senki sem lehet tanár akár az állami, akár a felekezeti s más középiskolákban. És igen helyén van, hogy az állam öntekintélyével koronázza meg azokat, kik mint a közművelődés terjesztői, mint tanítók működésükben az állam érdekeit igen közelről érin-

tik; igen helyes, hogy azok, kik mint az ifjúság oktatói, nevelői, vezetői, annyi szent ügyet képviselnek, tekintélyüket oly forrásból nyerjék, melyet mindenki egyformán kell hogy elismerjen, és hogy ezen minőségénél fogva ugyanazon értéke legyen az oklevélnek, azt akár állami, akár nem állami tanár birja.

De ezen állami jogosultság sem szolgál a felekezetek, testületek stb. szabadságának, önállásának sérelmére. Mert meghagyatik mindeniköknek azon jog, hogy tanárképző intézetet állíthassanak, melyben saját tanáraikat kiképeztethessék. — És ezen intézetekben a módszertan, a beosztás, belrendezés, általában a szellem nem lesz chablonszerűleg előírva, hanem a testületek, felekezetek szabadsága meghagyatik.

Az állam tehát a tanárképző intézetek s így a tanárképzés monopoliáját nem ragadja magához, — mi nem is lenne helyes, miután e téren a monopoliám legnagyobb ellenségeül mutatkozott mindig a tanügyi sikeres reformoknak, — valamint a szabad verseny legjobban feltünteti valamely rendszernek úgy előnyeit, mint hátrányait — mi ismét csak a haladás érdekének szolgálhat.

Az érettségi vizsgákon, ugy minden vizsgálaton az állam közegeinek jelenléte — a felügyeleti jog gyakorlata érdekében — szinte biztosítottatik, de a felekezetiéknélitt sem rendelkezési joggal, és az elnöklet s vezetés sem illetendi meg azokat.

Fegyelmi ügyekben — tanárok s tanulók irányában — a legfelsőbb felügyelet szinte az államé ugyan, — de a hitfelekezeti iskolák teljes önrendelkezési jogával.

A fegyelmi szabályaik ugyanis, mint időnkénti változtatásuk, a minister tudomására hozandók; hasonlóan az igazgatók s tanárok fegyelmi elmozdítottatása is a ministernek azonnal bejelentendő. Azonban a fegyelmi hatóságot magok a hitfelekezetek gyakoroladják; a fegyelmi szabályokat, fegyelmi eljárást azok főhatóságai fogják ezentúl is megállapítani; a tanárok s igazgatók fegyelmi hivatalvesztését azok rendelik el; a szerzetes tanárok a szerzet fegyelmi hatósága alatt maradnak.

Mindezek a társulatok, felekezetek hagyományos szabadságát s önállását eléggé kiemelik.

Kiemelendő még mikép a törvény meghatározza a középtanodák alakját, — de ezen keretben a tanrendszernek megállá-

pítása, úgy a tankönyvek rendezése, az illető felekezeti főhatóságnak tartatott fenn.

A tantárgyak törvényileg meg vannak határozva; de a tanítandó ismeretek mértékére nézve a kormány csak a minimumot határozza meg, melyen belül a felekezeti főhatóságnak ismét szabad rendelkezési joga van.

A tandíj iránti intézkedés a ministert illeti ugyan, de az általa kijelölt tandíj az iskola fentartójára nézve csupán maximum tekintendő, a felekezetek által fentartott iskolákban pedig a tandíj megállapítása főhatóságuk körébe tartozik.

A törvény megszabta a bármely tanintézetben alkalmazandó tanerők minőségét, képzettségét, úgy létszámuk minimumát; de azok alkalmazása, díjazása a felekezeti főhatóságok szabadságára hagyatott, a hagyományos gyakorlat szellemében.

Igy van a törvény minden intézkedésében az államiság eszméje összeegyeztetve a társulatok, a felekezetek jogosultságával.

II. Az imént kifejtett irányelvvel összhangzásban, a törvénynek másik alapelvét a decentralisatio, az állami összpontosítás rendszerének elvetése képezi.

A tanrendszer megállapításánál — a mint egy nagy tudományu főpap fejtegeté

— két út állt nyitva a kormánynak s törvényhozásnak. Vagy az állam kezeibe összpontosítani az egész középiskolai tanügyet, s így magára venni az egész felelősséget a sikerről és balszerencséről, mely a jól vagy rosszul nevelt nemzedék miatt a nemzetet jövőben érheti; vagy elfogadván a szabadság elvét, felhasználni a századokon át üdvösen működő tanerőket, — fennálló jogokat érintetlenül hagyni, a kötelelességeket a verseny által hatványozni.

A kormány s a törvényhozás igen bölcs tapintattal az utóbbi rendszert választotta. És ennek üdvössége iránt kétkedni nem is lehet. Mert ha államunkban egy nyelv, egy vallás uralkodnék is, s így az egyéni s társadalmi törekvések a nemzet, a magyar állam törekvéseivel összeesnének is, — még akkor is nagy kérdés lenne: vajjon az állam s kormány bir-e annyi erővel, hogy az egyéni erők működését megszüntetvén — minden terhet: a pénzbeli kiadásokat, a szervezést, berendezést, tanítást, igazgatást, ellenőrzést — önvállaira halmozhasson.

III. Ama egymástól lényegesen különböző két irányelvnek, a humanizmusnak s realizmusnak megfelelőleg a gymnasiumok, melyek a human irányt képviselik, elkülönítve maradtak a reális-

koláktól, melyek a realizmus kifejezései. — Ennek megfelelőleg, a görög nyelv a latin mellett, bár nagy ellenzés daczára, a gymnasiumokban kötelező tárgy lesz; — míg a reáliskolákból a latin nyelv is kizáratik.

IV. Egyik fő irányelve a középiskolai tanításnak az is, hogy a szakrendszerre alapíttatik szemben az osztályrendszerrel, mely megengedi, hogy ugyanazon tanár különböző, illetőleg az összes egy osztályba sorolt tantárgyakat taníthasson. Utóbbi a régi tanítási rendszer kifolyása volt, melyről bebizonyult, hogy az alapos oktatás igényeinek meg nem felelhetett.

Korunk jelen szellemi kifejlődésében a tudományok ágai oly sokfélék, s minden szakismeretei oly terjedelmesek, mikép valódi szakképzettséget majdnem lehetetlen feltalálni annál, ki számos különböző tudományokkal foglalkozik. Így van ez a tanároknál is, kik alapos oktatást csak úgy nyújthatnak, ha szellemi erejüket, tanulmányaikat nem forgácsolják szét számos különböző tantárgyak közt.

XXX. Törvényczikk

a középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről.

(Szentesítést nyert 1883. évi május hó 23-án. — Kihirdettetett az „Országos Törvénytár“-ban 1883. évi május hó 27-én.)

I. FEJEZET.

A középiskolák szervezete.

1. §. Középiskolák alatt ezen törvényben a gymnasiumok és reáliskolák értendők.

A gymnasium és reáliskolának az a feladata, hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tudományos képzésre előkészítse.

A gymnasium e feladatot a minden irányu humanistikus, főleg az ó-classicai tanulmányok segélyével, a reáliskola pedig főleg a modern nyelvek, a mennyiség-tan és természettudományok tanítása által oldja meg.

Nemcsak ezen szakasz, hanem az egész törvény szellemének s jellegének felismerésére s meg-

érthetésére érdekes adatokat nyújt azon élénk s terjedelmes vita, mely ezen szakasz tartalma iránt a főrendek házában fejlődött ki.

Itt azon indítvány tétetett, hogy a 2-ik bekezdésben foglalt ezen kitétel helyett: „M a g a s a b b“ — általános műveltséghez juttassa — ez tétessék: „v a l l á s - e r k ö l c s i alapon“ általános műveltséghez juttassa.

Szükségesnek vélték ugyanis, hogy a közép-tanodai oktatás is vallás-erkölcsi alapokon nyugodjék; a magasabb kifejezés pedig itt nem is helyes, mivel a magasb általános műveltséghez való juttatás nem a középiskolák, hanem az egyetemek feladata.

Ezen indítvány mellett hatalmas, ledönthetetlen érvek hozattak fel. Kiemeltetett, mikép a világ legtekintélyesb paedagogusai valláskülönbőség nélkül egyetértenek abban, hogy a vallás-erkölcsi neveléssel egybekapcsolt oktatás azon központ, mely körül az egész tanügynek forognia kell; mikép az összes oktatásnak az elemi iskolától kezdve az egyetemig nemcsak az a feladata, hogy az ifjuság a tantárgyakban előmenetelt tegyen, hanem az is, hogy az embert szellem- s vallás-erkölcsileg lehetőleg legtökéletesb lénynyé képezze. Erre pedig a vallásos elvek nélkülözhetlenek; mert az összes oktatásnak vallás-erkölcsi alapon nevelői befolyást kell gyakorolni az ifju szivekre. — Csak a forradalom szelleme s mozgalmái fosztották meg a közoktatást a vallás-erkölcsi alapoktól, — hogy mily eredményekkel — mutatják napjaink eseményei is, midőn a fejedelmek s magánosok, úgy a vagyoni elleni merényleteknél bölcsészettudorokat, felsőbb reáliskolákból kikerült, a természettudományokban kiképzett egyéneket látunk szerepelni.

A ministerek részéről azonban kijelentetett,

mikép helyes, hogy a mennyire lehető, a középiskolákban is bizonyos fokig a nevelésre figyelem fordítottassék, azok azonban mégis túlnyomólag tan- s nem nevelő-intézetek, melyekben azonban hogy vallástalanság, erkölcstelenség ne terjesztessék — törvényileg gondoskodva van. — Kijelentetett az is, hogy nem is feltételezhető, miszerint a középiskolai tanításnak vallás-erköcsi alapja ne legyen; mit bizonyít azon tény is, hogy ugy a gymnasiumokban mint a reáliskolákban, a tantárgyak közt (3. 4. §§.) a h i t - s e r k ö l c s t a n legelső helyre van téve.

Ezen nyilatkozatok megnyugtatták a többséget, s a vallás-erköcsi kitétel nem vezetett be az 1. §-ba.

Jelen törvénynek tehát nem fog azon szellem s irány tulajdoníthatni, hogy a középiskolai tanítás, vallás- s erkölcseellenes irányt követhessen, hogy az a vallástalanság tüzhelyévé, terjesztőjévé alakulhasson.

2. §. Mind a gymnasium, mind a reáliskola nyolcz osztályu, ugyanannyi évfolyammal.

Kivételesen nem teljes intézetek is felállíthatók (54. §.); azonban négy osztályuaknál kisebbek semmi esetre sem.

A négy alsó osztály nélkül felsőbb osztályok felállítása és fentartása meg nem engedhető.

Ujjonnan felállítandó intézetek az első osztályon kezdve fokozatosan is szervezhetők; ezek átmenetileg lehetnek egy

két, vagy három osztályuk is, de a fejlesztésnek legalább négy osztályig évről-évre folytonosnak kell lenni.

3. §. A gymnasiumi oktatás rendes tantárgyai:

- a) hit- és erkölcstan;
- b) magyar nyelv és irodalmának történelme: azonkívül azon tanintézetekben, melyeknél a tannyelv nem magyar, az intézet tannyelve és irodalmának története;
- c) latin nyelv és irodalom;
- d) német nyelv és irodalom;
- e) görög nyelv és irodalom;
- f) földrajz;
- g) Magyarország történelme;
- h) egyetemes történelem;
- i) bölcsészeti előtan (lélektan és logika);
- k) mennyiségtan;
- l) természetrajz;
- m) természettan és vegytan;
- n) mértani rajz;
- o) szépírás;
- p) testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatokra.

A görög- s latin nyelv tankérdése valamint általában — a műveltebb osztályokban is — ellentétes nézetek alapjául szolgált: úgy a parlamentben is hosszas s nagy viták tárgyát képezte. Ellentétbe helyezik sokan a klasszikus nyelveket, az ujkor nyelv-

tudományával; erre fektetik, korunk vélt szükségletei érdekében a fősulyt, s amazok szükségességét határozottan tagadják. — Ennek kifolyásául szolgált azon indítvány, hogy a görög nyelv tanítása mellőztessék, vagy legalább a rendkívüli tantárgyak közé soroltassék. — Miután azonban túlsulyra azon meggyőződés emelkedett, hogy korunk műveltsége művelődésének főforrásául a klasszikus nyelvek s irodalmak szolgálnak, — úgy, hogy azok nélkül a mai természettudományi képzettség sem fejlődhetett volna ki; mint a latin, úgy a görög nyelv s irodalom is meghagyatott a rendes tantárgyak között. — És ezzel törvényhozásunk teljes összhangzásban maradt minden műveltebb állam tanrendszerével, honnan a klasszikus tantárgyak sehol sincsenek kiküszöbölve.

4. §. A reáliskolák rendes tantárgyai:

- a) hit- és erkölcsstan;
- b) magyar nyelv és irodalmának történelme; azonkívül azon tanintézetekben, melyeknél a tannyelv nem a magyar, az intézet tannyelve és irodalmának története;
- c) német nyelv és irodalom;
- d) francia nyelv;
- e) bölcsészeti előtan (lélektan és logika);
- f) földrajz;
- g) Magyarország történelme;
- h) egyetemes történelem;
- i) mennyiségtan;
- k) természetrajz és geologia;

- l) természettan ;
- m) vegytan ;
- n) ábrázoló mértan és mértani rajz ;
- o) szabadkézi rajz ;
- p) szépirás ;
- q) testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatokra.

5. §. A rendes tantárgyak tanulása alól felmentésnek helye nincs ; kivéve testi fogyatkozás miatt a testgyakorlat, a mértani rajz (technikai része) és szépirás tanulása alól.

A felmentést a tanári testület felterjesztésére a vallás- és közoktatási minister, illetőleg az intézet illetékes felekezeti főhatósága adja meg.

6. §. Hogy a rendes tantárgyakon kívül még mely tangyárgyak taníttassanak, mint rendkívüliek, az a tantervben állapíttatik meg.

7. §. A hitfelekezek maguk határozzák meg az általuk fentartott nyilvános középiskolák tannyelvét és a mennyiben ez nem a magyar, kötelesek a tannyelven és irodalmán kívül a magyar nyelv és irodalmának történelme, mint rendes tantárgy tanításáról is gondoskodni és pedig oly óraszámban, mely annak kellő elsajátítását lehetővé tegye. Ennek ellenőrizhetése vé-

gett kötelesek a magyar nyelv és irodalmának történelmére vonatkozó tantervet és órabeosztást a vallás- és közoktatási miniszternek előlegesen bemutatni.

A nem magyar tannyelvű középiskolákban a 7-ik és 8-ik osztályban a magyar nyelv és irodalmának történelme magyar nyelven taníttatik s e tantárgyból az érettségi vizsgálat is ezen nyelven teendő.

Az érettségi vizsgálat tekintetében e §. rendelkezése az 1885. évi érettségi vizsgálatoknál lép érvénybe.

8. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatti, valamint a törvényhatóságok, községek, társulatok és egyesek által fentartott középiskolákban a rendes és esetleg nem rendes tantárgyakban elérendő czélt és ennek alapján a tantervet a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg, ki a tantervnek a helyi körülményekhez alkalmaztatása és ezekhez képest netalán szükséges módosításai iránt az egyes tanári testületek meghallgatása után intézkedik.

A felekezetek által fentartott tanintézeteknél a tantárgyakban az egész tanfolyam alatt elérendő végczélt és a tanítandó ismeretek mértékét, a tanrendszert, tantervet és a tankönyveket az illető feleke-

zeti főhatóság állapítja meg és azt esetről esetre a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelenti; a megállapított mérték azonban nem lehet kisebb, mint az, mely a közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló intézetekben alkalmazva van, és az illető intézetekre nézve csak a minimumot határozza meg.

A törvényhatóságok, községek, társulatok és egyesek, az általok fentartott nyilvános középiskolákban csak oly tanulókat használhatnak, melyek használatát a miniszter a közvetlen vezetése alatt középiskolákban megengedte vagy ajánlotta. A vallás és közoktatásügyi miniszter által a rendelkezése és közvetlen vezetése alatt iskolákra nézve a tanhelyiségeket illetőleg kiadott szabályzó rendeletek ezen iskolákra nézve is kötelezők.

9. §. A nem felekezeti intézeteknél a hit- és erkölcstan tanítása iránt külön, minden felekezethez tartozó tanulókat illetőleg, ugyszintén a felekezeti tanintézeteknél is más felekezetekhez tartozó tanulókra vonatkozólag saját egyházi hatóságuk intézkedik; a tanítást a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelentett és általa elfogadott egyén teljesíti.

A miniszter a bejelentett egyén elfo-

gadását csak erkölcsi vagy állami szempontból tagadhatja meg.

A görög-keleti román egyház képviselői ezen §. első bekezdését következőleg óhajtották volna módosíttatni.

„Minden intézetnél a hit- s erkölcstan tanítása iránt külön felekezetekhez tartozó tanulókat illetőleg, ezeknek saját egyházi hatóságaik intézkednek, melyek a tanítással megbízott egyént az intézet igazgatójának bejelentik.“

Ez a katolikus egyház részéről is támogatott, de többséget nem nyerhetett.

10. §. Mind a gymnasium, mind a reáliskola első osztályába csak oly növendékek vétetnek fel, kik életük kilencedik évét már betöltötték, és vagy arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték, nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mérvű képzettséggel bírnak.

11. §. Ugyanazon iskola egyik osztályából a következő felsőbb osztályba csak azon tanuló léphet, ki az elvégzett osztálybeli rendes tantárgyak mindenikéből, nem számítva ide a szépirást és testgyakorlatot, legalább is elégséges osztályzatot nyert.

Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az intézet tanári testülete megengedheti, hogy amaz

osztályzat kijavitása végett a következő iskola év kezdetén vizsgálatot tehessen. A ki két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az csak rendkívüli esetben a vallás- és közoktatásügyi minister, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatósága engedélyével bocsátható javító vizsgálatra. A ki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az javító vizsgálatra semmi esetre sem bocsátható.

A javító, nemkülönben a pótvizsgálatot is rendszeren azon tanintézetben kell a tanulónak letennie, melyben az elégtelen tanjegyet kapta és illetőleg a vizsgálatot elmulasztotta. Indokolt esetekben a vallás- és közoktatásügyi minister, illetőleg az iskola felekezeti főhatósága megengedheti, hogy ezen vizsgálatok más tanintézetben tétessenek le.

Pótvizsgálatra azonban valamely tanuló csak akkor bocsátható, ha a vizsgálatról való elmaradását igazolja és ezt a tanári kar elegendő mentségül elfogadja. A tanári karnak megtagadó határozata ellen a vallás- és közoktatásügyi ministerhez, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatóságához lehet folyamodni.

12. §. Nyilvános középiskolából a megfelelő ugyanazon nemű intézetbe átlépni

kivánók előbbi intézetüktől nyert bizonyítvánnyal tartoznak igazolni, hogy a megelőző osztályt, minden rendes tantárgyból legalább is elégséges sikerrel végezték.

Más középiskolából jövő növendékek csak akkor vétetnek fel a következő osztályokba, ha az általuk elhagyott tanintézet bizonyítványával igazolják, hogy a közvetlenül előzőtt osztályban kielégítő sikerrel tanulták legalább is azon tárgyakat, melyek rendes tantárgyak abban az intézetben, hová felvétetni óhajtanak.

Azon tanulók, kik nyilvános gymnasiumból vagy polgári iskolából reáliskolába, ugyszintén kik reáliskolából vagy polgári iskolából gymnasiumba akarnak átmenni, kötelesek felvételi vizsgálatot tenni le.

A felvételi vizsgálatot azon tanintézet tanári testülete tartja, melybe a tanuló fel akar vétetni, s ugyanazon tanári testület határoz a felvétel felett is.

13. §. Egyik tanintézetből a másikba átlépés rendszeren csak a tanév kezdetén történhetik. Évközben más intézetből jövő tanuló, a tanári testület határozata alapján, csak a változtatás okainak igazolása mellett vehető fel.

A felvételt megtagadó határozat ellen a vallás- és közoktatásügyi ministerhez,

illetőleg az iskola felekezeti fő hatóságához lehet folyamodni.

14. §. Osztályok összevonását, azaz egy év alatt két osztálynak elvégzését csak kivételesen, a tanári testületnek és a tanterületi főigazgatónak, illetőleg az iskola felekezeti főhatóságának indokolt ajánlataira engedheti meg a vallás- és közoktatásügyi minister azon esetben, ha az illetőnek a legutóbb végzett osztályról szóló bizonyítványában osztályzata jeles, életkora a rendesnél előhaladottabb, s ugy testi, mint értelmi fejlettsége lehetővé teszi egy év alatt két osztály elvégzését, s az illető az előző tanévet ugyanazon intézetben végezte.

Az engedélyt megnyert tanuló mindkét, vagy legalább egyik osztályból magánvizsgálatot tesz.

15. §. Magántanulók, kik magánuton vagy magánintézetben tanultak, és előmenetelükről nyilvános iskolától kívánnak bizonyítványt nyerni, az illető iskola igazgatójánál való előleges bejelentés és annak kimutatása mellett, hogy a közvetlenül lefolyt tanévet, mely magánintézetben, illetőleg hol és mily rendszerű tanulmányozással töltötték, tehetnek vizsgálá-

tot, a rendtartásban e célra megállapított időben.

Egy év alatt több osztályból, csak a tanári karnak és tankerületi főigazgatónak, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatóságának ajánlatára, a vallás- és közoktatásügyi minster engedélyével tehetnek vizsgálatot azon esetben, ha kimutatják, hogy az elvégzett osztályok tantárgyainak megtanulására elegendő időt fordítottak s hogy életkoruknál és fejlettségüknél fogva is, az illető osztályokban tanítani kellett ismereteket eléggé elsajátíthatták. Ez esetben is minden osztályból külön vizsgálat teendő le, és legfőlebb két osztályból vizsgálhatók egyszerre, de akképen, hogy az illetőnek mindkét osztály tananyagából kellő tanultsága kitünjék.

A magánvizsgálatokról szóló jegyzőkönyvek a készített írásbeli dolgozatokkal és a vizsgálattevőnek minden, erre vonatkozó igazolványaival felterjesztendők a tankerületi főigazgatóhoz, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatóságához.

16. §. A tanórák heti száma a tanulókra nézve a rendes tantárgyakból, de a testgyakorlaton kívül, az alsó négy osztályban legfőlebb 26, a felső négy osztályban legfőlebb 28; és a rendkívüli tantár-

gyak idejével együtt a tanulónak az alsó négy osztályban 30, a felső négy osztályban 32 óránál több nem engedhető.

17. §. A középiskolák egy-egy osztályában 60 tanulónál több rendszerint nem lehet.

A hol a tanulók létszáma három egymásután következő évben meghaladja a hatvanat, párhuzamos osztályok állítandók fel, és a tanerők ehhez képest szaporítandók az illetékes iskolai főhatóság által.

Ha a létszám a hatvanat csak kevéssel haladja meg, ez iránt az illetékes iskolai főhatóság által tett indokolt jelentésre, a vallás- és közoktatásügyi minister a párhuzamos osztály felállítását mellőzheti, illetőleg elengedheti.

A parallel iskolák iránt az illetékes iskolai főhatóság tartozik gondoskodni. Kérdés tétetett tehát aziránt, hogy a szerzetes iskolák tekintetében kit kell a fő hatóság nevezete alatt érteni? A szakminister kijelentette, hogy a szerzetes iskolákra nézve főhatóság a kormány.

A parallel iskola mellőzhetésére nézve döntő intézkedésre a közoktatási minister jogosíttatik fel.

Ezt némelyek akkép kívánták korlátoztatni, hogy a párhuzamos osztály felállítását a vallás- és közokt. minister, illetőleg a felekezeti intézet főhatósága — mellőzheti. — Ez azonban nem lett elfogadva.

18. §. A tanuló fegyelmi uton kizárható és pedig:

a) csupán azon tanintézetből, melyben tanul;

b) az összes hazai tanintézetekből.

Ez utóbbi esetben a határozat mindenestre a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztendő. A megerősített határozatnak közzététele és annak szigorú megtartása iránt a nevezett miniszter intézkedik.

Egyébiránt a fegyelmi eljárást a vallás- és közoktatásügyi miniszter, illetőleg a tanintézet felekezeti főhatósága szabályrendeletileg állapítja meg.

19. §. A vallás- és közoktatási miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló tanintézeteket illetőleg a tandíjt a vallás- és közoktatási miniszter állapítja meg, de az így megállapított tandíj az iskola fentartójára nézve csupán maximumul tekintetik. A felekezetek által fentartott intézetekben a tandíj iránt az illetékes felekezeti hatóság intézkedik.

A törvényhatóságok, községek, társulatok és egyesek által fentartott nyilvános középiskolák tandíjmegszabása a miniszter jóváhagyása alá terjesztendő.

Ezen §. a főrendek házában tett lényeges módosítás következtében nyerte jelen tartalmát.

Az eredeti törvényjavaslatban ugyanis, mely a képviselőházból került ki, ezen §. első bekezdése így szól: A tandíj mennyisége iránt a vallás- és közokt. minister, illetőleg az iskola felekezeti fő hatósága intézkedik.

Mínt hogy a főrendi bizottság módosításához a cultusminister is csatlakozott — az lett a törvénybe iktatva.

20. §. Az évi szorgalomidő tiz hónap. Az évi nagy szünidő július és augusztus hónapokban tartatik.

21. §. A középiskolákban minden tanév végén nyilvános osztályvizsgálatok tartatnak. A nyolczadik osztályt végzett növendékek az osztályvizsgálaton kívül érettségi vizsgálatot is tesznek.

22. §. Az érettségi vizsgálat írásbeli és szóbeli.

A vizsgálati utasítást a vallás- és közoktatásügyi minister az illető felekezeti főhatóságnak, továbbá az egyetemek, illetőleg müegyetem tanári karának meghallgatásával, állapítja meg.

Ezen vizsgálatok nyilvánosan tartandók és róluk a bizonyítványok magyar nyelven adandók ki, de kívánatra fordításban is, akár az illető iskola tannyelvén, akár latin nyelven melléklendők.

E §-ra nézve nem magyar ajku nemzetiségek részéről több módosítás indítványoztatott, ne-

vezetesen, hogy a 2-ik bekezdés így szóljon: „A vizsgálati utasítást a felekezeti iskolák kivételével minden tanintézetre nézve a vallás- és közokt. minister az egyetemek, illetőleg a műegyetem tanári karának meghallgatásával, — a felekezeti intézetekre nézve pedig az illető felekezeti főhatóság a vele közlendő ministeri utasítások figyelembe vételével állapítja meg.“

A 3-ik bekezdés pedig: „Ezen vizsgálatok nyilvánosan tartandók s róluk a bizonyítványok a vizsgálatot tett egyének kívánata szerint vagy magyar nyelven, vagy az iskola tannyelvéen vagy pedig latin nyelven adandók ki.“

Ezen módosítások is mellőztettek — különösen azért, mert az azokban rejlő törekvések a magyar nyelv tekintélyének s érvényének megszorítására irányultak.

23. §. Az érettségi vizsgálatok a tanterületi főigazgató, vagy annak a vallás- és közoktatásügyi minister által kirendelt helyettese: — felekezeti tanintézetekben pedig az illetékes főhatóság által kirendelt férfiak elnöklete alatt, esetleg más bizottsági tagok hozzájárulásával mindenik nyolczosztályu középiskola tanári testülete által tartatnak.

A felekezeti intézet érettségi vizsgálatához a vallás- és közoktatásügyi minister kormányképviselőt rendel ki, mely okból köteles az illető iskolai főhatóság az

érettségi vizsgálat idejét legalább egy hóval előbb a miniszternek bejelenteni.

A miniszter által kiküldött kormányképviselőt semmiféle rendelkezési jog nem illeti; ellenben tartozik felügyelni, hogy a jelen törvény intézkedései és a miniszter által megállapított vizsgálati utasítások megtartassanak. E végből:

a) megtekinti az érettségi vizsgálat-hoz szerkesztett írásbeli dolgozatokat;

b) jelen van a szóbeli vizsgálaton, s joga van minden tárgyból minden tanuló-hoz kérdéseket intézni;

c) részt vesz a vizsgáló testületnek mind az írásbeli, mind a szóbeli vizsgálat eredménye felett tartandó tanácskozásában;

d) eljárásáról és tapasztalatairól ki-merítő jelentést tesz a miniszternek.

24. §. Ha a kormány képviselője a vizsgálat folyama alatt azon meggyőződésre jutna, hogy a törvény és a kiadott vizsgálati utasítás valamely esetben meg nem tartatott, ez iránti észrevételét a vizsgálat eredménye fölött tartott zártanácskozás jegyzőkönyvébe véteti és a miniszternek jelentést tesz. Ez esetben a bizonyítvány kiadása az eset végleges eldöntéseig függőben tartandó.

A minister az illetékes iskolai főhatóságot az ügy megvizsgálására felhívja. A főhatóság a vizsgálatot azonnal teljesíti, és ha azt találja, hogy törvénytelenység vagy szabályellenesség csakugyan történt, az érettségi bizonyítvány kiadását betiltani köteles; ellenkező esetben a bizonyítványt kiadatja, de eljárásáról minden esetben jelentést tesz a ministernek.

25. §. A tanuló rendszeren csak azon intézetben teheti le az érettségi vizsgálatot, melyben a nyolczadik osztályt végezte.

Más intézetben leteendő érettségi vizsgálatra rendkívüli esetekben a vallás-és közoktatásügyi minister adhat engedélyt.

26. §. A gymnasiumi érettségi vizsgálat általában a főiskolákba való felvételre, a reáliskolai érettségi vizsgálat azonban csak a műegyetemre és a tudomány-egyetemek matematika - természettudományi karára (illetőleg bölcsészeti karának ezen szakosztályára) s a tanárképző intézet ugyanezen szakosztályára, nemkülönben a bányászati, erdészeti és gazdasági akadémiákra való felvételre jogosít.

Azon tanulók, kik a reáliskolát elvégezték és az érettségi vizsgálatot jó si-

kerrel letették, valamely nyilvános főgymnasiumban a latin nyelvből, illetőleg a latin és görög nyelvből vizsgálatra bocsáthatók; a kik ekkor a latin nyelvből a vizsgálatot sikerrel kiállják, az egyetemnek orvosi és jogi karába; azok pedig, kik a vizsgálatot a latin és görög nyelvből sikerrel kiállják, az egyetemnek bármely karába fölvehetők.

27. §. Az írásbeli érettségi vizsgálaton megbukott tanuló szóbeli érettségi vizsgálatra nem bocsátható. A ki a szóbeli érettségi vizsgálaton egy tárgyból bukott, az a következő tanév első hetében javítóvizsgálatra bocsátható; ellenben az írásbeli vizsgálaton, vagy a szóbelin több tárgyból bukott tanuló egy évre visszavetendő. Ezen év leteltével az egész érettségi vizsgálatot ismételheti. Ha ez alkalommal akár az írásbelin, akár a szóbelin több tárgyból bukott, érettségi vizsgálatra többé nem bocsátható.

A javító vizsgálaton megbukott, valamint az ismétlő vizsgálaton egy tárgyból visszautasított tanuló a vizsgálatot ezen egy tantárgyból 3 hó eltelte után még egyszer ismételheti.

II. FEJEZET.

Igazgatás és felügyelet.

28. §. Minden középiskola az igazgató közvetlen vezetése alatt áll. Igazgatókul csak rendes tanárok alkalmazhatók.

Az igazgató és a tanárok alkalmazásának eddigi módja ezen törvény által érintetlenül hagyatik.

29. §. Rendes tanárokul csak oly feddhetlen előéletű magyar honpolgárok alkalmazhatók, kik tanári oklevelet nyertek és csak azon tanszakra, melyre oklevelök szól.

A tanári képesítésről a IV. fejezet intézkedik.

A kik az eddig fennállott gyakorlat vagy szabályok szerint sem birnak képesítő oklevéllel, azonban a jelen törvény hatályba lépte előtt valamely nyilvános középiskolában legalább három évig szolgáltak mint rendes tanárok, a képesítő vizsgálat alól fölmentvék. A többiek két év alatt tartoznak a vizsgálatot letenni.

30. §. Okleveles tanár-jelöltek 1–3 évig terjedő időszakra először csak helyettes tanári fizetéssel alkalmaztatnak s ha ez idő alatt hivatásuknak kellőleg megfeleltek, léptethetők elő rendes tanárokká.

Oklevelet még nem nyert egyének helyettes tanárokul is csak okleveles egyének hiányában alkalmazhatók, s oly feltétellel, hogy három év lefolyása alatt a tanári vizsgálatot letegyék, különben állomásukon tovább meg nem hagyatnak.

31. §. Az igazgató:

1) az iskolákra vonatkozó törvények és hatósági rendeletek végrehajtója;

2) a tanári testület elnöke;

3) képviselője a tanintézetnek a hatóságok, a szülők és gyámok s általában a közönség irányában;

4) a tanintézet irodai ügyének vezetője;

5) a tanintézet tudományos és fegyelmi állapotának ellenőrzője s arról első sorban felelős.

32. §. A középiskolákban a hittanárokon, a szépírási-, továbbá a tornatanítókon s a nem rendes tantárgyak tanítóin kívül, a tanárok száma (az igazgatót beleértve) a nyolcz osztályu intézetben legalább 10, a hat osztályuban legalább 7, a négy osztályuban legalább 5. A rendes tanárok száma (az igazgatón kívül) bármely középiskolában nem lehet kisebb az abban fennálló osztályok számánál.

A vallás- és közoktatásügyi minister

rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló intézeteknél az igazgató a teljes intézeteknél 10, a nem teljeseknél legfőlebb 15, a szaktanárok 18, a rajztanár 20 óránál többre hetenként — kivéve a rövid ideig tartó helyettesítést — nem kötelezhetők. Az igazgató az említett 10, illetőleg 15, a szaktanárok 25, a rajztanár 28 heti tanítási óránál többre semmi esetre sem vállalkozhatnak. Ha a tanárok 18, illetőleg 20 óránál többet tanítanak, azért méltányos külön díjban részesíttessenek.

Az igazgatók és tanárok vármegyei, városi, községi és egyházi képviselők (bizottsági tagok) lehetnek, de fizetéssel járó hivatalt, vagy rendes alkalmazást el nem vállalhatnak.

Hogy mennyiben vállalhatnak akár polgári jogaik gyakorlásából, akár pedig szellemi tevékenységökből eredő oly tisztiséget vagy megbizást, mely őket tanári hivatásuk betöltésében akadályozhatná, azt esetről-esetre előzetesen a vallás- és közoktatásügyi minister, illetőleg az illető felekezeti főhatóság határozza meg.

33. §. A rendes tanárok, valamint a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése alatti intézetekben az igazgatók éltök hozzáig alkalmaztatnak és ezek, va-

lamint a helyettes tanárok s a rendkívüli tantárgyak tanítói is évi fizetést huznak.

A szerzetes rendek által ellátott intézetekben a rendes tanárok és igazgatók, és a felekezetek által fentartott intézetekben az igazgatók alkalmazására az eddigi gyakorlat fennmarad.

Az Ő Felsége, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi minister által kinevezett igazgatók és rendes tanárok nyugdíjra jogosított állami tisztviselőknek tekintetnek, kik nyugdíjaikat az államkincstárból vagy az illető alapból húzzák.

34. §. A helyettes tanárok és a rendkívüli tantárgyak tanítói nyugdíjra igényt nem tarthatnak, de tanári képesítő vizsgálatot tett rendes tanároknak, helyettes tanári minőségben töltött éveik nyugdíjaztatásuknál beszámíttatnak.

35. §. A nyugdíj, valamint a pótlékrendszer külön törvényben állapíttatik meg.

36. §. A vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló középiskolák igazgatói és tanárai ellen fegyelmi eljárásnak van helye:

1) ha az illető megsérti vagy hanyagul teljesíti a törvényben és szabály- vagy

kormányrendeletekben megszabott kötelességét;

2) ha botrányt okozó erkölcstelen életet él, vagy ilyenmü kihágást követ el.

Fegyelmi büntetések:

- a) rosszalás;
- b) pénzbüntetés;
- c) hivatalvesztés.

A két elsövel kapcsolatosan más tanintézetbe való áthelyezés is elrendelhető.

A hivatalvesztés maga után vonja a fizetésnek, nyugdíjnak és mindazon előnyöknek elvesztését, melyeket az illető szolgálata alapján igénybe vehetett volna. Azonban a vallás- és közoktatásügyi miniszternek megadatik a jog, hogy az illető családjának nyomasztó helyzetére tekintettel, a hivatalvesztésnek a nyugdíjra vonatkozó következményeit enyhíthesse, de ezen kedvezmény legfölebb egy harmadrész értéke erejéig terjedhet azon járandóságnak, mely azt szolgálata után a nyugdíj-törvény értelmében különben megilletné.

Hivatalos teendöik teljesítésére önhibájukon kívül végleg képtelenekké vált tanárok ellátása iránt a nyugdíjtörvény intézkedik. A hivatali képtelenség megál-

lapítása a fegyelmi esetekre megszabott eljárás szabályai szerint történik.

Itt azon indítvány ajánltatott: hogy a tanárok ellen fegyelmi eljárás indítandó akkor is, ha vallás ellenes tanokat hirdetnek az iskolában. Szükségesnek találták ezt, nehogy egyes tanárok a vallást iskoláikban kigúnyolják. Minthogy azonban nehéz biztosan meghatározni a vallás ellenes tanok fogalmát — a nélkül, hogy a tudományos, komolyabb vizsgálódások határai ne érintessenek; s minthogy a tudományos kutatások szabadságát korlátozni káros lenne: azon indítvány mellőztetett. — Ebből azonban nem következik, hogy az iskolában a tanárok a vallástalanság emelésére s terjesztésére feljogosítottának; minthogy a minister más helyen tett nyilatkozata szerint annak meggátlásáról kellően gondoskodva van.

37. §. Fegyelmi határozat csak előleges vizsgálat alapján és a vallás- és közoktatásügyi minister által hozatik. A fegyelmi vizsgálatot egy e célra kirendelt bizottság teljesíti, melynek tagjai fele részben középiskolai tanárokból neveztetnek ki.

A fegyelmi vizsgálat elrendelésével egyidejűleg, vagy annak folyama alatt is joga van a ministernek arra, hogy az illetőt hivatalától felfüggeszthesse. Bűnügyi vizsgálat esetén a felfüggesztés mindig elrendelendő.

A fegyelmi eljárás részleteit és módzatait a vallás- és közoktatásügyi minister

rendeleti uton szabályozza, valamint a minister által alkotandó szabályrendelet alapítja meg azon kisebb fegyelmi jogkört is, mely a tankerületi főigazgatót, a középiskolai igazgatók és tanárok; — az igazgatót pedig a tanárok irányában a tanintézetek rendjének és fegyelmi állapotának fentartása tekintetében megilleti.

38. §. A hitfelekezetek által fentartott nyilvános középiskolákban úgy a tanulókra, mint a tanárookra vonatkozó fegyelmi szabályzatokat (a fegyelmi eljárást is beleértve) azok egyházi főhatóságai állapítják meg; kötelesek azonban azokat, valamint az azokon időnként eszközölt változtatásokat a vallás- és közoktatásügyi ministerhez tudomás végett fölterjeszteni.

Ha hitfelekezeti tanintézet igazgatója vagy tanára hivatalától fegyelmi uton elmozdított, az ily eset, az illető felekezeti főhatóság által a vallás- és közoktatásügyi ministernek az indokolt ítélet közlése mellett haladéktalanul feljelentendő.

Minden elmozdítási esetben az elmozdítást kimondó ítélet közzététele és szigorú megtartása iránt a nevezett minister intézkedik.

39. §. A főpapok és szerzetes rendek által fentartott vagy ellátott középisko-

lák tanárai, a főpapok és a rend fegyelmi hatósága alatt állanak.

A törvényhatóságok és községek, valamint a társulatok és egyesek által fentartott nyilvános középiskolákban, a vallás- és közoktatásügyi minster rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló intézetekre vonatkozó fegyelmisszabályok alkalmazandók.

Ezen § első bekezdése eredetileg így szólt: A szerzetes rendek által fentartott, illetve ellátott középtanodák szerzetes tanárai a rend fegyelmi hatósága alatt állanak.

Itt tehát a főpapok által fentartott iskolákról nem történt említés — holott ilyenek tényleg léteznek. Ez okból indítványoztatott a jelen szerkezetű módosítás, illetőleg kiegészítés, — mi el is fogadtatott.

40. Fegyelmi eljárás útján hivatalától elmozdított igazgató és tanár, az elmozdítástól számítandó hat évig semmiféle tanintézetben nem alkalmazható.

Ha azonban ezen idő eltelte után az öt elmozdított fegyelmi bíróság előtt igazolja, hogy azon ok, mely miatt igazgatói vagy tanári hivatalától elmozdított, reá nézve már megszűnt: újra alkalmazható.

Azon igazgató vagy tanár, ki fegyelmi eljárás útján másodizben hivatalvesztésre ítéltetett: többé semmiféle tanintézetben nem alkalmazható.

41. §. Az erdélyi részekben a katólikus status által fentartott és vezetett középiskolákra vonatkozólag mindazon jogok, melyeket eddig a katólikus status gyakorolt, érintetlenül hagyatnak.

42. §. Az ország a középiskolák tekintetéből, tizenkét tankerületre osztatik, s mindegyiknek élén egy tankerületi főigazgató áll.

43. §. A tankerületi főigazgatókat, a tanári pályára képesített és azon működött szakférfiak közül, a köztisztviselők minősítéséről szóló törvény ide vonatkozó rendelkezéseinek figyelembe vételével, a válás- és közoktatásügyi minister fölterjesztésére, Ő Felsége nevezi ki.

44. §. A tankerületi főigazgatók rendszer évi fizetéssel ellátott és nyugdíjra jogosított államtisztviselők; s mint ilyenek éltük hosszára neveztetnek ki, s állásuktól csak a 36. §-ban kijelölt esetekben és rendszer fegyelmi eljárás mellett mozdíthatók el.

Nyugdíjuk iránt külön törvény intézkedik.

45. §. A tankerületi főigazgató kötelessége a tankerületben levő, a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló, valamint a

törvényhatóságok és községek, továbbá a társulatok és egyesek által fentartott középiskolákban:

1) felügyelni az oktatásra és annak eredményeire s általában a törvény rendeleteinek teljesítésére; egyszersmind a törvénynek és a miniszternek rendeleteit végrehajtani, illetőleg azok végrehajtásáról gondoskodni;

2) ugyanezen tanintézetek közül a teljes és nyilvános középiskolákban az érettségi vizsgálatokat vezetni és azokon elnökölni, vagy akadályoztatása esetében helyettesítése iránt a miniszternek előterjesztést tenni; végre

3) ezen tanintézetek állapotáról, az oktatásban felmutatott eredményekről és körükben tett tapasztalatokról a vallás- és közoktatásügyi miniszternek jelentést tenni.

46. §. A főfelügyeleti jog gyakorlása szempontjából, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a felekezeti tanintézeteket megbizottjai által bármikor meglátogattathatja. A kirendelt megbizott jelen lehet ezen középiskolák nyilvános vizsgálatain (az érettségi vizsgálatról a 22—27. §§. intézkednek) s a nevezett miniszter ezen iskolák szervezetéről, felszereléséről s az oktatás eredményéről, valamint általában ar-

ról, hogy a törvények és törvényes rendeletek megtartattak-e, ez uton is egyenest tudomást szerez.

47. §. Valamely vallásfelekezet, törvényhatóság, község, társulat, avagy egyes által fentartott oly középiskolát, melynek fennállását országos műveltségi vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik, és melyet az illetők nem bírnak saját erejök-ből a törvényes kellékeknek megfelelően fentartani (különösen, ha egyszersmind középiskolai célra tett, és helyhez kötött jelentékeny alapítványok vannak), a vallás- és közoktatásügyi miniszter segíyezheti és illetőleg gondjai alá veheti a következő lényegesebb feltételek alatt és módon:

a) az iskolának az időszerint meglevő minden alapítványa és tőkepénze, épületei és mindennemű ingó- és ingatlan birtoka, továbbra is az intézet tulajdona marad, s annak jövedelmei azontúl is ugyanazon intézet céljaira fordítandók;

b) az ily államsegélylyel fennálló középiskolában a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló középiskolák tanterve alkalmazandó;

c) azon tanárokat, kik a fentebbi a) pont alatt említett tőkepénz-alapítvány

vagy birtok jövedelméből, avagy az illető intézet hatósága által netán kijelölt egyéb jövedelmekből díjaztatnak, továbbra is mindig az intézet hatósága választja a tanári pályára képesített egyének közül; a tanárok fizetését is ugyanazon hatóság határozza meg, csupán a fizetés legkevesebbjét kell megállapítani a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel a segélyezés iránt kötött szerződésben.

Valamint más oldalról az állam által (vagyis az állami segélyből) fizetett tanárokat a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki;

d) ha az állam az iskola törvényszabta évi szükségeinek fedezésére megkívántató évi összegnek felénél kevesebbrel vagy legfölébb felével járul a segélyezett tanintézet fentartásához (és így a teher nagyobb, vagy legalább fele részét az illető intézet hatósága viseli), azon esetben a tanintézet felett való összes igazgatási és rendelkezési jog (a fennebbi *a*), *b*), *c*) pontok meghatározása mellett) továbbra is az intézet hatóságát illeti, s a vallás- és közoktatásügyi miniszter csupán a felügyeleti jogot gyakorolja a segélyezett iskola irányában.

Ha pedig az állam évenként a szükséges összegnek felénél többel járul az is-

kola fenntartásához (tehát a teher nagyobb részét viseli), az esetben a vallás- és közoktatásügyi minister az egész tanintézetet gondoskodása és rendelkezése alá veszi, de az illető intézet saját hatósága számára, a fennebbi *a)* pont alatt irt vagyontulajdonjoga és az intézetre fordítása, valamint a *c)* pont alatt irt tanárválasztási jog biztosittatik;

e) bármely középiskolát a vallás- és közoktatásügyi minister csak azon esetben és addig gyámolíthat anyagilag a fent előadott módon, ha és a meddig azon iskolát fentartó testület, illetőleg a felekezeti tanintézetekre vonatkozólag azok egyházi főhatósága önként elfogadja vagy kéri a segélyezést.

Minden ily gyámolítás alkalmával a vallás- és közoktatásügyi minister és a segélyezett fél között e célra külön szerződés kötendő, melyben a segélyezés módzatai, közelebbi feltételei, a mindkét félre biztosított jogok és vállalt kötelezettségek részletesen megállapítandók.

48. §. Az állami felügyelet jogánál fogva, jogában és tisztében áll a vallás- és közoktatásügyi ministernek, a közvetlen vezetése alatt nem álló középiskolákról, és pedig a hitfelekezetiekről illető

felekezeti főhatóságaitól, a törvényhatósági és községi tanintézetekről, az azokat fenntartó hatóságoktól, — végre a társulatok és egyesek által fenntartottakról, közvetlen igazgatóságaitól:

a) statisztikai adatokat beszerezni;

b) tanévenként jelentéseket kívánni, melyekben a tanrend és felosztás (a hittani tárgyakat kivéve), a tanárok létszáma, képesítése és működési köre, az osztályonkénti népesség, óraszám s az oktatás eredményei, valamint az érettségi és egyéb zárvizsgálatokról szóló kimutatások által feltüntetve legyenek:

c) a 8. §. értelmében megállapított tanrendszerben (a hittani tárgyakat kivéve) minden lényegesebb változásnak, valamint az iskola előbbi jellegében s tanfolyam-körében történt minden változásnak bejelentését megkívánni;

d) a használt tankönyveket, legyenek azok nyomtatásban vagy kéziratban, bekövetelni s azokat azon szempontból, nem foglalnak-e magokban állam-, alkotmány- vagy törvényellenes tanokat vagy tételeket, megbíráltatni.

Mindezen adatok, jelentések, kimutatók és betérjesztések, a vallás- és közoktatásügyi ministerhez nyújtandók be.

A vallás- és közoktatásügyi minister felügyel arra, hogy minden tanintézeti vagyon és különösen iskolai célokra tett alapítványok biztosan elhelyezve, rendeltetési céljukra rendesen fordítottassanak; ennélfogva jogában áll az iskolai vagyon állásáról, mikénti elhelyezéséről és kezeléséről időnként hiteles kimutatást kívánni.

49. §. Ha valamely középiskolában használt tan- vagy vezérkönyv állam-, alkotmány- vagy törvényellenes tanokat foglal magában, joga és tiszte a vallás- és közoktatásügyi ministernek, annak használatát eltiltani, szükség esetén annak elkobzása és az illetők megfenyítése végett a törvény rendes útján a további intézkedéseket megtenni.

50. §. Ha a kormány valamely felekezeti középiskolában erkölcsi bajoknak vagy államellenes iránynak jönne tudomására, s ezek ellenében az iskola illetékes felekezeti főhatósága útján gyökeres orvoslás nem szerezhető, joga és kötelessége a vallás- és közoktatásügyi ministernek saját rendes vagy e célból különösen kiküldendő közegei által teljesített vizsgálat után, ha a vizsgálat alapján oly tények állapítottak meg, melyek a minister rendelkezése és köz-

vetlen vezetése alatt álló intézetek igazgatója és tanáraitra nézve hivatalvesztést vonnának maguk után, joga és kötelessége, azon iskolától a veszélyes egyének eltávolítását követelni; ellenük, a mennyiben a büntetőtörvények súlya alá eső cselekvény esete forog fenn, a törvény rendes útján a büntető eljárást megindítani; sőt ha a baj az egyesek eltávolítása által nem orvosolható, magának az iskolának egy időre, vagy végleges bezáratása iránt Ő Felségéhez előterjesztést tenni.

Az egyidőre bezáratni rendelt iskola vagyona az illető felekezeti főhatóság kezelése alatt marad, s a jövedelmek is tökécsittetnek, míg a tapasztalt bajok gyökeres elhárítása után, az iskola újra megnyitása, Ő Felségéhez teendő előterjesztésre, megengedtetik.

Véglegesen bezáratni rendelt iskola vagyonáról és alapítványairól, a mennyiben az alapítók vagy jogutódaik azokról az iskola megszűnése esetére nem intézkedtek, ugyanazon felekezet közoktatási céljaira az illető felekezeti főhatóság rendelkezik (1790—1: XXVI. t.-cz. 10. §-a), fentartatván Ő Felségének legfőbb felügyeleti joga.

51. §. Az előző §-ban érintett intézke-

dések a törvényhatóságok, községek, társulatok és egyesek által fentartott középiskolákra vonatkozólag is érvényesek a következő eltéréssel:

1) Az intézetnek ideiglenes vagy végleges bezáratása iránt a vallás- és közoktatási minister intézkedik.

2) A törvényhatóságok és községek által fentartott középiskolák vagyonának kezelése, illetőleg hovaforditása az illető közigazgatási hatóságok meghallgatása után és a netán létező jogviszonyok figyelembevételével a vallás- és közoktatási minister a belügyministerrel egyetértőleg intézkedik.

3) A társulatok által fentartott intézeteknél azon esetben, mielőtt azoknak ideiglenes bezárása rendeltetett el, a vagyon kezelése iránt a társulat intézkedik ugyan, azonban köteles az e tekintetben hozott határozatát jóváhagyás végett a vallás- és közoktatási ministerhez felterjeszteni. A ministernek joga van mindazon intézkedéseket megtenni, melyeket a kezelés ellenőrzésére szükségesnek fog tartani.

Ha pedig az ily intézeteknek végleges bezáratása mondatott ki, a társulat az intézet vagyonának hovaforditása iránt megerősítést nyert szabályai szerint intézkedik.

de ezen intézkedéséhez a vallás- és közoktatásügyi minister jóváhagyása szükséges.

Addig is, míg a minister jóváhagyása megadatott, a vagyonnak kezelése tekintetében a minister az előbbi pontban foglalt intézkedés szerint jár el.

4) A magánosok által fentartott intézetek vagyonának kezelése, illetőleg hováfordítása iránt a magánosok intézkednek ugyan, ha azonban az ily intézeteknél alapítványok vannak, ez esetben az intézkedéshez a vallás- és közoktatásügyi minister jóváhagyása szükséges, ki a 3-ik pont határozatai szerint jár el.

52. §. Ha az iskolai vagyonról és alapítványokról szóló időnkénti kimutatásokból (48. §. utolsó kikezdése) az tűnnék ki, hogy a jövedelmek nem rendeltetési céljukra fordíttatnak, vagy valamely alapítvány hiányosan kezeltetik, avagy épen veszélyben forog, a vallás- és közoktatásügyi minister az illető tanintézetet fentartó hatóságot utasítja, hogy az alapítvány biztosításáról gondoskodjék; ha pedig a kezelés hiányos, vagy a felhasználás nem az alapítvány céljaira történik, a szükséges törvényes intézkedéseket tegye meg.

53. §. Ha valamely, a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és köz-

vetlen vezetése alatt nem álló nyilvános középiskola általában a jelen törvény követelményeinek meg nem felelne, jogában áll a nevezett miniszternek az intézettől, az illető főhatósághoz legalább félévi időközökben három ízben intézett megintés után, a nyilvánossági jogot megvonni.

A már létező tanintézetek tanerőinek létszáma, avagy meglévő épületei miatt netán szükségeseznek mutatkozó ily megintések csak a jelen törvény szentesítésétől számított két év múlva kezdődhetnek.

A nyilvánossági jogtól megfosztott tanintézetek érvényes bizonyítványokat nem adhatnak és érettségi vizsgálatot sem tarthatnak.

54. §. Új nyilvános középiskolák felállításánál a felállítók kötelesek az intézet megnyilta előtt legalább 4 hónappal szándékukat bejelenteni a vallás- és közoktatásügyi miniszternél, fölterjesztvén az intézet szervezeti szabályait, tanrendjét, tanerőinek számát, az intézet helyiségeinek kimutatását (s mihelyt alkalmaztatnak, a tanerőket is, és azok minősítvényét is) s taneszközökkel felszerelését.

A miniszter ez intézetnek akár létesítését, akár nyilvánosságát, csak akkor ta-

gadhatja meg, ha az a törvényes kellékeknek meg nem felel.

Ha a minister a felterjesztésnek benyújtása után 2 hónap alatt nem nyilatkozik, az intézet megnyitható.

III. FEJEZET.

Magán középiskolák.

55. §. Társulatok és egyesek állíthatnak és tarthatnak fenn magánjellegű gymnasiumokat vagy reáliskolákat s ily tanfolyamokkal összekötött magánnevelő intézeteket, ha azokat oly egyén közvetlen vezetésére és igazgatására bizzák, ki az azokban nyitni szándékolt tanfolyamra oklevéllel képesített tanár. Ezen kívül ezen intézetekben csak oly egyének taníthatnak, a kik vagy oklevéllel vannak tanszakjukra képesítve, vagy legalább a középiskolai négy éves tanári tanfolyamot elvégezték. Ilyen magántanintézetekben használható tankönyveket és taneszközöket illetőleg ugyanazon szabályok állanak, melyek a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatti középiskolákban érvényesek.

Ezen §. kibővítéseül azon indítvány tétetett, hogy iktattassék törvénybe, miszerint „a hitfeleke-

zetek is feljogosítatnak magán jellegű gymnasiumok, reáliskolák s ily taufolyamu magán nevelő intézetek felállítására s fentartására.

Ez azonban nem helyeseltetett, mert annak alapos oka nem lehet akkor, midőn a hitfelekezetek ugy is jogosítva vannak nyilvános középiskolák felállítására.

56. §. Magán nevelő- vagy tanintézet szándékolt felállítását az intézet szervezetének, tantervének és a benne működő tanerőknek bemutatása mellett, köteles az intézet tulajdonosa a megnyitás előtt legalább 4 hóval a községi hatóságnak és a z azon tankerületben működő tankerületi főigazgató útján, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bejelenteni.

A miniszternek válaszáig az intézet meg nem nyitható.

57. §. A tanhelyiségeket illetőleg a magánintézetekre ugyanazon szabályok állanak, melyek a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatti tanintézetekben érvényesek, — azon hozzáadással, hogy egy osztályban 30 tanulónál több nem lehet.

58. §. Ha valamely magán nevelő- vagy tanintézetben a jelen törvény intézkedései meg nem tartatnának, vagy ha a kormány erkölcsi bajoknak, vagy államellenes irányoknak jönne tudomására, vizsgálatot

rendelhet, s annak eredményéhez képest az illető intézetet bezárathatja, sőt rendkívüli esetben a nevelést és tanítást a vizsgálat lefolyása előtt is felfüggesztheti.

59. §. A magán-intézetben tanuló növendékek érvényes és bármely nyilvános tanintézetbe fölvételre jogosító bizonyítványt csakis nyilvános középiskolában letett vizsgálatról nyerhetnek. Ilyen vizsgálat minden tanév végével teendő.

Kivételesen egy év alatt két osztályból vizsgálatattételre, a 14. §. értelmében, a vallás- és közoktatásügyi minster adhat engedélyt.

IV. FEJEZET.

A középiskolai tanárok kepesítéséről.

60. §. A középiskolai tanárok képesítése czéljából a magyar egyetemeken a vallás és közoktatásügyi minster egy-egy vizsgáló bizottságot szervez, melynek tagjai oly felsőbb iskolai tanárok, kik a vizsgálatok tárgyainak előadásával és szakszerű művelésével foglalkoznak. Ezeken kívül szakcsoportonkint nevezhet ki még oly tagokat, kik, ha nem felsőbb iskolai tanárok is, de az illető tudományokkal szakszerűen foglalkoznak.

Itt „magyar“ egyetemekről van szó, — mely kifejezésnél helyesebbnek vélték a románok a „hazai“ nevezetet. — Erre a minister megjegyzé, „hogy a mi hazai egyetem, az magyar egyetem,“ és a szövegezés változatlanul hagyatott meg.

61. §. Középiskolai tanárságra képesítést nyerhet, a ki igazolja:

1) azt, hogy a gymnasium, illetőleg a reáliskola teljes tanfolyamát jó sikerrel elvégezte és az érettségi vizsgálatot letette. A reáliskolát végzett egyén köteles egyszersmind igazolni a latin nyelvnek legalább annyi ismeretét, a mennyi könyvebb latin szöveg megértésére szükséges;

2) azt, hogy a középiskolai tanfolyam elvégzése után egyetemen vagy műegyetemen, vagy más felsőbb iskolai tanfolyamon négy éven keresztül tanulta a saját szakjához tartozó tárgyakat, és ezeken felül *a)* magyar irodalmat s annak történelmét különös tekintettel a magyar nemzet művelődés-történetére; *b)* a nevelés- és oktatástant s ezek történelmét; *c)* a szorosan bölcsészeti tárgyakból legalább logikát, psychológiát és a bölcsészet történelmét.

Oly egyénnél, ki a szükséges tantárgyakból néhányat valamely másnemű felsőbb iskolán már legalább egy évig tanult, elég, ha a fent említett felsőbb iskolákon végzett

három évi tanulást mutat ki. A ki bölcse-
szet, vagy magyar, német vagy francia
nyelv és irodalom, avagy történet tanítá-
sára akar képesítettetni: az tartozik még
azt is kimutatni, hogy felsőbb iskolai tan-
pályája alatt a görög és római irodalmat is
tanulmányozta. Az illető a felsőbb iskolai
4 éves tanfolyam idejéből 3 évet külföldi
egyetemen is tölthet;

3) kimutatni tartozik azt, hogy a fel-
sőbb iskolai tanfolyam elvégzése után még
legkevesebb egy évet vagy gyakorlatilag
középiszkolai tanítással töltött, vagy akár
hazai, akár külföldi egyetemen tanulmányai
folytatására fordított, — azonban minden-
esetre tartozik kimutatni, hogy az egész 5
év alatt legalább egy évig nevelői vagy
tanítói gyakorlata is volt;

4) hogy az arra jogosított vizsgáló bi-
zottság előtt a következő §§-ban megsza-
bott képesítő vizsgálatot, illetőleg vizsgá-
latokat sikerrel letette.

A képesítő vizsgálat legalább végső
része, a felsőbb iskolai tanfolyam elvég-
zése után legalább egy év múlva tehető le.

62. §. Képesítő vizsgálatra bocsáthatók
a tanárvizsgáló bizottságok egyikének vé-
leménye alapján, még oly egyének is, kik
nem végezték ugyan el a fönnebbi §§-ban

irt felsőbb iskolai tanfolyamot, de irodalmi munkáikban úgy szakképzettségüknek, mint általános műveltségöknek kitünő bizonyosságát adták, s egyszersmind kimutatták, hogy a tanítással gyakorlatilag is foglalkoztak, vagy pedig már a jelen törvény életbeléptekor tanárokkul vannak alkalmazva.

63. §. A vizsgálatok írásbeliek és szóbeliek s kiterjednek :

1) oly tárgyra, melyek ismerete az általános műveltség érdekében és a tanári hivatás tekintetéből bármely tanszakra képesítendő jelölttől, a fönnnebbi határozatok értelmében megkívántatik ;

2) azon tanszakok körébe tartozó ismeretekre, melyek tanítására a jelölt képesítettnek kíván ;

3) az illető tanszakok tanításának módszerére és gyakorlatára. A vizsgálatokon tartozik a jelölt kimutatni azt is, hogy a magyar nyelvet mint tannyelvet mennyiben érti és bírja úgy nyelvtanilag, mint irodalmilag. Az eredmény az oklevélben megjelölendő.

64. §. A képesítő vizsgálat szabályrendelettel több részre is osztható, úgy, hogy több alkalommal is tehető le. Azonban azon jelöltek, kik a képesítő vizsgálat első

részének letétele idején külföldi egyetemen voltak, az egész vizsgálatot egy alkalommal is letehetik.

A képesítő vizsgálatok évenként, szabályrendelettel előre meghatározott időben fognak tartatni.

65. §. A mindegyik tanszakra egyaránt szükséges ismeretek a következő tárgyakból legalább is az itt kijelölt mértékben kötelezők:

1) magyar nyelv és irodalom (magyar nyelv- és irálytan ismerete), a magyar irodalom és nemzeti művelődés fejlődési menetének áttekintése és a kiválóbb írók főbb műveinek ismerete;

2) a philosophia elemei. Alapos készség a paedagógiában. A paedagogia újabb történelmének ismerete.

66. §. A szakismeret tekintetéből megkivántatik:

1) hogy az illető két vagy három középiskolai tantárgyban, melyek egy-egy szakcsoportot alkotnak, oly tanultságot mutasson ki, melyből kitűnik, hogy legalább is a középiskolában tanítani kellő tananyagot és ismereteket teljesen megszerezte és hogy szaktárgyait tudományosan érti.

2) hogy tantárgyának tanításában és módszertani kezelésében a kellő ismerete és ügyessége megvan.

Minden egyes tárgyból a vizsgálat a középiskola összes osztályaiban tanítandókra kiterjed.

67. §. Azt, hogy a fennebbi §-okban irt vizsgálatok mily renddel tartassanak, azokon a tantárgyak miként osztassanak be; továbbá, hogy a tantárgyak mely szakcsoportba foglaltassanak össze; végre az ismereteknek ezen szakcsoportokban megkívántató mértékét, az egyetemi vizsgáló bizottságoknak meghallgatásával a minister szabályrendelettel állapítja meg.

68. §. Elégtelen képesség miatt visszautasított egyén a vizsgálat ismétlésére egy évnél rövidebb idő alatt nem bocsátható.

69. Hogy a nem magyar egyetemeken nyert tanári oklevelek mennyiben tekintetnek a hazában is érvényeseknek, a minister a hazai tanárvizsgáló bizottságok valamelyikének meghallgatása után esetről-esetre határozza meg; azonban minden esetre megkövetelendő, hogy az illető egyfelől a fennebbi szakaszokban körülirt előkészültséget igazolja, másfelől, hogy a képesítő vizsgálatnak a hazai egyetemeken köteles tárgyaiból bizonyítvánnyal birjon.

A mennyiben ily bizonyítványt felmutatni képes nem volna; a hiányzó tárgyakból pótvizsgálatra utasítandó.

Ezen § után egy új szakasz beiktatása indítványoztatott következő tartalommal:

„A felekezetek kizárólag saját középiskoláiknál alkalmazható tanárok képesítése céljából az eddigi gyakorlat szerint maguk is szervezhetnek vizsgáló bizottságokat, de a fentebbi 61—69. §§-ban foglalt határozatok ezekre nézve is érvényesek.

Felhozatott e mellett, hogy a gör.-kel. egyházbelieknek eddig is volt ily tanárvizsgáló bizottságuk, mely a tanárokat képesíti; tehát csak az eddigi gyakorlat lenne fentartandó.“

Miután azonban a minister kifejtette: hogy a kérdéses szakasz oly lényeges, mikép annak következtében az egész törvényjavaslat értelmét vesztené; annyit tenne az, ha megengedtetnék, hogy a felekezetek külön vizsgáló bizottságokat állíthassanak; mit azonban sem a katolikusok, sem a protestansok nem kívánnak, kik pedig nagy tanerővel rendelkeznek s módjuk van ily intézkedések foganatosítására; itt az állami felügyeleti jog nyer határozott kifejezést, mi nélkül az államnak nincs garantiája arra nézve, hogy az iskolák kellő tanerőkkel láttassanak el.

Ezek folytán az indítvány nem fogadtatott el.

70. §. A képesítő vizsgálatok nyelve a magyar.

A vallás- és közoktatásügyi minister azonban felhatalmaztatik, hogy a jelen törvény hatályba léptét követő tiz tanév tartama alatt, az illető felekezeti főható-

ság indokolt előterjesztésére, a képesítő vizsgálatoknak egészben, vagy némely tantárgyakat illetőleg, nem magyar nyelven tarthatására rendkívüli engedélyt adhasson.

De a 63. §. 3-ik pontja és a 65. §. 1-ső pontja ezen esetekre nézve is mérvadók.

V. FEJEZET.

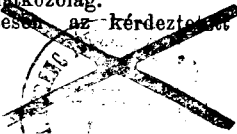
Vegyes intézkedések.

71. §. A vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló akár róm. kath., akár más jellegű, ugyszintén a jelenleg fennálló mindennemű középiskolák jogi természete és jellege ezen törvény által nem érintetnek.

Hasonlókép érintetlenül maradnak azon középiskolákra nézve, melyek nem állnak a vallás- és közoktatásügyi minister rendelkezése és közvetlen vezetése alatt, az eddigi törvények és gyakorlat, a menyiben azokat a jelen törvény világosan meg nem változtatja.

Ezen §-nál a kath. egyház részéről azon módosítás indítványoztatott: hogy az első bekezdés második sorában ezen kitétel: a k á r m á s j e l l e g ű — hagyassék ki. A többség ezt nem fogadta ugyan el, de feljegyzésre méltó nyilatkozatok tettek reá vonatkozólag.

Nevezetesen az kérdezték a kormánytól:

hogy mily iskolákat kell érteni ezen kifejezés alatt: a k á r m á s j e l l e g ű iskolák? és vajjon a „római katolikus iskolák“ nevezése alatt a tanulmányi alapból fentartott iskolák — foglaltatnak-e?

Utóbbira nézve a minister határozottan nyilvánította, hogy a tanulmányi alapból fentartott iskolák, a római katolikus iskolák nevezése alatt értetnek — mert a tanulmányi alapból fentartott iskolákat eddig is mindenki katolikus iskoláknak tekintette; és semmi nyoma, hogy jelen törvény által ezen iskolák állapota megváltoztatnék.

Az első kérdésre pedig a minister azt felelte, hogy valamint már többször, úgy most is a cultusminister vezetése alatt álló iskolákra vonatkozólag — kijelenti, hogy eltekintve a törvényhatósági és más hasonló természetű tanintézetektől, melyek szorosan nem egyházi jellegűek — a püspökök által fentartottakra nézve nem lehet kétely aziránt, hogy azok katolikus iskolák; hasonlóan az ily erdélyi és a szerzetesi iskolák tekintetében sem foroghat fenn kétely.

72. §. Idegen állam, külföldön élő nem magyar állampolgár, úgyszintén nem magyar állampolgárokból alakult, vagy külföldön székelő testület, akár ennek az országban lévő elágazásai, melyek a külföldön székelő testülettől, illetőleg annak főnökétől függésben vannak, semminemű középiskolát sem állíthatnak, sem el nem láthatnak.

Ezen határozatok által a hazai törvényesen bevett és oktatással foglalkozó róm. kath. szerzetes rendeknek egyházi szerve-

zetéből folyó és csakis egyházi ügyekre vonatkozó összeköttetései nem érintetnek.

A már fennálló felekezeti, törvényhatósági, községi és társulatok vagy egyesek által fentartott középiskolák, úgyszintén a hitfelekezetek és egyházak is külföldi államoktól és azok uralkodóitól vagy kormányától segélyt és anyagi gyámolítást semmi esetben sem nem kérhetnek, sem el nem fogadhatnak. Egyesektől vagy társulatoktól is csak azon esetben, ha a segélyező az intézet vezetésére, tanrendjére semminemű befolyást sem tart fenn magának, sem feltételt nem köt ki.

Arra nézve, hogy a felekezeti, községi stb. középiskolák magánosoktól s társulatoktól segélyt mikor kérhetnek s fogadhatnak el -- tájékozással szolgálhat azon módosítvány, mely e részben tétetett.

Az indítványoztatott ugyanis, hogy az csak a kir. kormány tudtával s előzetes engedéllyel történhessék. — Feltételeztetett volna tehát, hogy minden ily esetben a miniszteriumhoz kellessék folyamodni.

A minister azonban azt visszautasította, mert az bizonyos felelősséget róna a kormányra a nélkül, hogy effectiv eszközt adna kezébe.

73. §. A vallás- és közoktatásügyi minister az országgyűlésnek a középiskolai oktatás állapotáról minden évben jelentést

tesz, s minden harmadik évben részletes kimutatást terjeszt elő.

74. §. Jelen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi minister bizatik meg, azonban e törvény rendelkezései a folyó tanévre nem alkalmazhatók.
